

Jacek K. SOKOŁOWSKI

Centrum Badań Ilościowych nad Polityką UJ

jacek.sokolowski@uj.edu.pl

SPÓJNOŚĆ, ZGODNOŚĆ I DYSCYPLINA UGRUPOWAŃ PARLAMENTARNYCH: PRZEGLĄD AKTUALNYCH ZAGADNIEŃ BADAWCZYCH

ABSTRACT

Unity, cohesion and discipline of parliamentary groups: state of the art and the current research

The article sums up the development of a particular subdiscipline in parliamentary research, i.e. the cohesion analysis. By outlining approaches to parliamentary cohesion, it identifies the two major ones: the institutional one, focusing on intra- and extra parliamentary institutions influencing cohesion and the socio-motivational one, focusing on individual MP's motivations, shaped by more general or more individual factors (social norms, loyalty, individual preferences). The author assesses possible future developments of the field, noting that the insufficient theoretical framework hinders further progress in comparative studies. With regard to the very few Polish studies of the subject, the author proposes a clear Polish terminology relating to major concepts used to describe the voting behavior of a parliamentary group.

Słowa kluczowe: parlamentaryzm, spójność ugrupowań parlamentarnych, dyscyplina parlamentarna, Sejm

Key-words: parliamentarism, parliamentary cohesion, parliamentary discipline, Sejm

1. SPÓJNOŚĆ GRUPY PARLAMENTARNEJ JAKO PRZEDMIOT BADAŃ POLITOLOGII EMPIRYCZNEJ

Badania empiryczne nad zachowaniem indywidualnych członków parlamentu oraz politycznych ugrupowań parlamentarnych pojawiły się niemal jednocześnie z wyodrębnieniem politologii jako samodzielnej dyscypliny naukowej¹. W ich obrębie wyróżnia się, jako swego rodzaju „subdyscyplinę”, próby opisu i wyjaśnienia kolektywnych zachowań deputowanych, analizowanych przez pryzmat głosowań klubów parlamentarnych. Z oczywistych względów politolodzy (i nie tylko oni) zainteresowani są odpowiedzią na pytanie, czy kluby parlamentarne zachowują się (głosują) na tyle koherentnie, że można uznać je za jednolitych aktorów, czy też w obrębie formalnych ugrupowań wyróżnić można nieformalne frakcje². Mówiąc prościej, gdy mówimy, że klub X „głosował za projektem ustawy”, to co właściwie mamy na myśli? 100% członków klubu było „za”? Czy może tylko 51%? Czy między tymi sytuacjami zachodzi jakaś różnica? Samo ustalenie, jak wygląda stan faktyczny – czyli na ile klub może być traktowany jako jednolity aktor polityczny – implikuje kolejne pytania. Jeżeli kluby głosują raz bardziej, a raz mniej jednolicie, to czym uwarunkowane są te różnice? Jakie czynniki wpływają na *spójność* klubu?

Mimo że badania nad spójnością mogą pochwalić się dość szacownym – jak na dyscyplinę politologiczną – wiekiem³, muszą zmagać się z typowymi dla empirycznej politologii kłopotami teoretyczno-metodologicznymi. Brak zarówno spójnych modeli teoretycznych, zakładających zestawy hipotez wyjaśniających, jak i uniwersalnej metodologii, pozwalającej na prowadzenie efektywnych badań komparatystycznych. Niemniej jednak rezultaty prowadzonych badań są niezwykle ciekawe i nierzadko prowadzą do wyników o pewnej użyteczności praktycznej. Niniejszy artykuł omawia najważniejsze nurty w światowych badaniach nad spójnością ugrupowań parlamentarnych oraz podsumowuje aktualny stan wiedzy, w tym również dotyczący spójności polskich ugrupowań parlamentarnych.

1.1. Uwagi terminologiczne

Ponieważ w zasadzie cała literatura traktująca o omawianych zagadnieniach napisana została po angielsku, również wyjaśnienie podstawowych pojęć odwoływać się musi do

¹ Por.: J.K. Sokołowski, *Metody ilościowe we współczesnych badaniach nad parlamentaryzmem*, „Annales UMCS. Sectio K: Politologia” 2009, Vol. 16, s. 59 i nast. oraz podana tamże literatura.

² Spójność klubów wpływa przede wszystkim na zdolność rządu (i poszczególnych partii) do prowadzenia polityki publicznej, ale również na funkcję komunikacyjną pełnioną przez partie polityczne w demokracji parlamentarnej – jeżeli partia nie jest w stanie funkcjonować jednolicie na arenie parlamentarnej, to jakkolwiek przekaz kierowany przez nią do wyborców w kampanii wyborczej traci sens. Por.: J.M. Carey, *Competing Principals, Political Institutions, and Party Unity in Legislative Voting*, „American Journal of Political Science” 2007, Vol. 51, nr 1, s. 92-107, [online] <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-5907.2007.00239.x>.

³ Pierwsze ilościowe badania nad spójnością przeprowadzono w 1924 r., por. niżej.

terminologii anglojęzycznej. Terminy *cohesion*, *unity* i *discipline* wciąż bywają stosowane przez niektórych badaczy zamiennie, pomimo że pierwsze próby pojęciowego skłasyfikowania zagadnień związanych z (nie)jednolitym zachowaniem klubów w głosowaniach podjęto już w latach 70. ubiegłego wieku⁴. Za najbardziej przydatną poznawczo uznać można terminologię zaproponowaną przez Reuvena Y. Hazana⁵, według której pojęcia te mają różną treść i należy je definiować następująco:

unity – to „obserwowalny stopień, w jakim członkowie grupy działają zgodnie” (jednolicie);

cohesion – to zgodne działanie członków grupy, wynikające z posiadania tych samych przekonań (preferencji) lub motywacji;

discipline – to zestaw środków (sankcji i zachęt), za pomocą których członkowie grupy motywowani są do zgodnego głosowania, niezależnie od preferencji (a więc *discipline* służy do osiągnięcia *unity*, mimo braku *cohesion*).

Unity stanowi tu więc pojęcie nadrzędne, opisujące samo zjawisko (fakt), zaś zaistnienie tego zjawiska wynikać może z zastosowania (pojawienia się) *cohesion* (członkowie grupy działają jednolicie, gdyż mają wspólne przekonania) albo *discipline* (członkowie grupy działają jednolicie, mimo braku takich przekonań – gdyż zostali do tego zmuszeni lub zachęceni).

Zaproponowanie polskich odpowiedników tych terminów nie jest wbrew pozorom oczywiste, zwłaszcza ze względu na częste stosowanie w języku polskim form przymiotnikowych (po polsku lepiej brzmi „klub głosował *spójnie*” niż „klub miał dużą *spójność*”), podczas gdy angielszczyzna preferuje formy rzeczownikowe. Ponadto dosłowne tłumaczenie terminów *cohesion* (spójność) i *unity* (jedność) jest antyintuicyjne, gdyż po polsku to raczej jedność niż spójność wskazuje na zgodność preferencji. Z tych względów chciałbym więc zaproponować stosowanie następujących polskich „zamienników”:

unity – *spójność* (tłumaczenie językowo „niepoprawne”, ale intuicyjnie lepiej oddające sens „zgodnego działania niezależnie od motywacji”, a przy tym mające ładną formę przymiotnikową: klub głosował *spójnie*);

cohesion – *zgodność* (*ditto*, ludzie zachowują się *zgodnie*, kiedy się ze sobą *zgadzają*, a więc wtedy, gdy mają wspólne zapatrywania lub przekonania);

discipline – *dyscyplina*, pojęcie dobrze zakorzenione w polszczyźnie jako „dyscyplina poselska” w bardzo podobnym znaczeniu.

W mojej ocenie zaproponowana terminologia polskojęzyczna jest czytelna, a przy tym pozwala na opisywanie zjawisk w sposób precyzyjny, z wykorzystaniem obydwu form wyrazów (przymiotnikowej i rzeczownikowej): klub głosował *spójnie* mimo braku *zgodności*, albo: klub głosował *zgodnie* i *spójnie*. Nie byłoby to możliwe, gdyby prze-

⁴ Zob.: E. Özbudun, *Party Cohesion in Western Democracies. A Causal Analysis*, Beverly Hills 1970, s. 305, *Sage Professional Papers in Comparative Politics*, 01-006.

⁵ Zob.: R.Y. Hazan, *Does Cohesion Equal Discipline? Towards a Conceptual Delineation*, „Journal of Legislative Studies” 2003, Vol. 9, nr 4, s. 3, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/1357233042000306227>; S. Bowler, D. M. Farrell, R.S. Katz, *Party Cohesion, Party Discipline, and Parliaments*, [w:] *Party Discipline and Parliamentary Government*, red. ciż, Columbus 1999, s. 3-22, *Parliaments and Legislatures Series*.

tłumaczyć *unity* jako *jedność* (brak formy przymiotnikowej), z kolei tłumaczenie *unity* jako *zgodność* byłoby antyintuicyjne, gdyż sugerowałoby zgodność poglądów właśnie, która do osiągnięcia spójności nie jest konieczna.

1.2. Wskaźniki spójności

Dla opisanego, ilu członków danej grupy (klubu parlamentarnego) zajęło to samo stanowisko (głosując w ten sam sposób, czyli *spójnie*), zastosować można jeden z istniejących *wskaźników spójności*. Najstarszy (i najpowszechniej stosowany) wprowadzony został przez Stuarta Rice'a⁶ i był szeroko używany od czasu ukazania się jego monografii⁷. Został on zdefiniowany dla sytuacji, gdy członek zgromadzenia decyzyjnego uczestniczący w głosowaniu mógł zachować się tylko dwojako: albo głosować przeciwko podjęciu decyzji, albo za jej podjęciem. *Wskaźnik Rice'a* (RI, *Rice index*, *Rice cohesion score*) dany jest następującymi wzorami:

$$RI = 2 \cdot \max\{y, n\} - 1 = \max\{y, n\} - \min\{y, n\} \\ = \frac{2 \cdot \max\{Y, N\}}{Y + N} - 1 = \frac{\max\{Y, N\} - \min\{Y, N\}}{Y + N}$$

gdzie Y , N , y oraz n są zdefiniowane jako:

Y – liczba członków grupy głosujących za podjęciem decyzji;

N – liczba członków grupy głosujących przeciwko podjęciu decyzji;

$y = Y / (N + Y)$ – frakcja członków grupy głosujących za podjęciem decyzji;

$n = N / (N + Y)$ – frakcja członków grupy głosujących przeciwko podjęciu decyzji.

Zdefiniowany w ten sposób wskaźnik stanowi różnicę pomiędzy frakcją większościową i mniejszościową w danej grupie i przyjmuje wartości w przedziale 0-1. W praktyce badawczej upowszechniło się stosowanie RI w „wersji procentowej”, tj. wyrażającego, o ile punktów procentowych stanowisko większościowe w obrębie grupy było większe od mniejszościowego, według wzoru⁸:

$$100 (2 m_1 / N - 1)$$

lub:

$$100 (m_1 / N - m_2 / N)$$

⁶ S.A. Rice, *Farmers and Workers in American Politics*, New York 1924, *Studies in History, Economics, and Public Law*, 253; tenże, *The Behavior of Legislative Groups. A Method of Measurement*, „Political Science Quarterly” 1925, Vol. 40, nr 1, s. 60-72.

⁷ Tenże, *Quantitative Methods in Politics*, New York 1928, rozdz. XV: *Measurement of Group „Cohesion” and „Likeness”*.

⁸ Por.: R. Born, Ch. Nevison, *The „Agreement Level” Measure, and the Rice Index of Cohesion Revisited*, „American Journal of Political Science” 1974, Vol. 18, nr 3, s. 618.

gdzie:

m_1 = liczba członków grupy zajmujących stanowisko większościowe;

m_2 = liczba członków grupy zajmujących stanowisko mniejszościowe;

$$N = m_1 + m_2.$$

Wyrażony w ten sposób indeks Rice'a przyjmuje wartości od 0 do 100. Ponieważ nie są to procenty, lecz punkty procentowe, stwierdzenie „klub X w głosowaniu Y miał spójność 96,1” oznacza, że w tym głosowaniu stanowisko większościowe zostało poparte przez grupę posłów o 96,1 punktów procentowych większą niż grupa popierająca stanowisko mniejszościowe (co w klasycznym zapisie indeksu Rice'a odpowiada wartości 0,961)⁹.

Wskaźnik Rice'a nie jest więc prostym zobrazowaniem, ile procent danej grupy poparło stanowisko większościowe, lecz demonstruje stopień przewagi większości nad mniejszością, co można zobrazować następującymi przykładami:

- w stuosobowej grupie pada 99 głosów „za” i jeden „przeciw”: RI = 0,98 (lub 98, w zależności od zapisu) – grupa głosujących „za” była o 98 punktów procentowych większa niż grupa głosujących przeciw;
- w stuosobowej grupie pada 51 głosów „za” i 49 „przeciw”: RI = 0,02 (lub 2 w zapisie „procentowym”) – grupa głosujących „za” była o 2 punkty procentowe większa niż grupa głosujących przeciw;
- w stuosobowej grupie głosy dzielą się po równo – 50 „za” i 50 „przeciw”: RI = 0, gdyż nie było większości (żadna grupa nie miała przewagi, a więc „stopień przewagi” wynosi 0).

Wadą wskaźnika Rice'a jest niemożność uwzględnienia stanowiska „wstrzymał się” (które dopuszczalne jest w niektórych parlamentach). Problem ten rozwiązuje zastosowanie zmodyfikowanego wskaźnika, znanego jako indeks Hixa i oznaczanego zwykle jako CI (*cohesion index*) lub AI (*agreement index*)¹⁰, uwzględniającego trójwartościowy model głosowania poprzez wprowadzenie dodatkowych wartości:

A – liczba członków grupy wstrzymujących się od głosu;

$a = A / (N + A + Y)$ – frakcja członków grupy wstrzymujących się od głosu,

co pozwala na zastosowanie jednego z następujących wzorów:

⁹ Por. np.: G. Rahat, *Determinants of Party Cohesion. Evidence from the Case of the Israeli Parliament*, „Parliamentary Affairs” 2007, Vol. 60, nr 2, s. 289, [online] <http://dx.doi.org/10.1093/pa/gsm003>.

¹⁰ Wskaźnik ten wprowadzony został przez Hixa i in. (S. Hix, A.G. Noury, G. Roland, *Power to the Parties. Cohesion and Competition in the European Parliament, 1979-2001*, „British Journal of Political Science” 2005 Vol. 35, nr 2, s. 209-234, [online] <http://dx.doi.org/10.1017/S0007123405000128>) poprzez uogólnienie indeksu Rice'a na przypadek, w którym część grupy może wstrzymać się od głosu. Wskaźnik ten, ze względu na uwzględnienie zachowań trójwartościowych (*za – przeciw – wstrzymał się*) lepiej odpowiada realiom głosowań parlamentarnych i stosowany jest obecnie coraz powszechniej.

$$\begin{aligned}
 CI &= \frac{1}{2} \cdot (3 \cdot \max\{y, n, a\} - 1) \\
 &= \frac{1}{2} \cdot (3 \cdot \max\{y, n, 1 - y - n\} - 1) \\
 &= \frac{3 \max\{Y, N, A\}}{2 \cdot Y + N + A} - \frac{1}{2} \\
 &= \frac{\max\{Y, N, A\} - \frac{1}{2}(Y + N + A - \max\{Y, N, A\})}{Y + N + A}
 \end{aligned}$$

Wskaźnik Hixa opisuje zatem sytuację, gdy członkowie grupy mogą podjąć jedną z trzech decyzji (*za – przeciw – wstrzymał się*), i przyjmuje wartości w przedziale od 0 do 1, gdzie 0 oznacza brak spójności (grupa głosujących dzieli się na trzy równe frakcje, z których każda zajmuje inne stanowisko), zaś 1 oznacza maksymalną spójność (wszyscy członkowie grupy zajmują identyczne stanowisko).

Jeżeli w zgromadzeniu decyzyjnym i -ta grupa uczestniczy w n_i głosowaniach, to można policzyć jej *średni wskaźnik spójności* CI_i jako średnią arytmetyczną wskaźników spójności w poszczególnych głosowaniach:

$$CI_i := \frac{1}{n_i} \sum_{j=1}^{n_i} CI_i^j$$

gdzie

CI_i^j – wskaźnik spójności i -tego ugrupowania w j -tym głosowaniu¹¹.

Średni wskaźnik spójności można również łatwo obliczyć dla wskaźnika Rice’a¹².

Oprócz dwóch omawianych powyżej indeksów w literaturze przedmiotu proponowano jeszcze kilka innych wskaźników, żaden z nich nie upowszechnił się jednak w praktyce badawczej¹³. Każdy ze wskaźników spójności (w tym oba najczęściej stosowane, tj. RI i CI) pociąga za sobą problemy metodologiczne o charakterze bardziej ogólnym (brak teoretycznego modelu zachowań parlamentarzystów, który mógłby dawać podstawę do określonej konstrukcji wskaźnika) lub *stricte* statystycznym („inflacja” wskaźnika wraz z wielkością klubu, powodująca, że kluby mniejsze wydają się bardziej spójne)¹⁴. Podstawowa zaleta indeksu Hixa, czyli możliwość objęcia analizą głosowań trójwartościowych, również rodzi specyficzny problem metodologiczny. Wskaźnik Hixa nie pozwala mianowicie na wartościowanie stanowiska „wstrzymał się”, które – ze swej istoty – ma różny charakter: w zależności od absencji, wymaganej (bądź nie) większości kwalifikowanej i kworum wstrzymanie się od głosu może być głosem „za” lub „przeciw”, co jednak w czysto ilościowej analizie głosowań pozostaje nieuchwytnie.

¹¹ Zob.: W. Słomczyński i in., *Spójność polskich ugrupowań parlamentarnych*, [w:] *Wybrane aspekty funkcjonowania Sejmu w latach 1997-2007*, red. J.K. Sokołowski, P. Poznański, Kraków 2008, s. 203-234.

¹² Zob. szerzej: R. Born, Ch. Nevison, *The „Agreement Level” Measure...*

¹³ Omówienie pozostałych wskaźników i odesłania do literatury zob.: W. Słomczyński i in., *Spójność...*, s. 209 i nast.

¹⁴ Przegląd problemów metodologicznych i odesłania do literatury zob.: *tamże*, s. 208.

2. PODSTAWY TEORETYCZNE BADAŃ NAD SPÓJNOŚCIĄ I DYSCYPLINĄ PARLAMENTARNĄ

Terminologia dzieląca zagadnienia dotyczące głosowań parlamentarnych na problematykę *spójności*, *zgodności* i *dyscypliny* nie została wprowadzona *a priori*. Odzwierciedla ona stopniową ewolucję i analityczny podział zagadnień, jaki dokonał się w ciągu kilkunastu lat, w toku badań prowadzonych początkowo intuicyjnie i nieco „na oślep”. Poważne „teoretyczne uporządkowanie” warsztatu naukowego związanego z analizą spójności zaczęło się dokonywać na przestrzeni ostatniej dekady, przy czym najważniejsze założenia sformułowane zostały w ostatnich pięciu latach (i są one, podkreślimy to, wciąż dalekie od kształtu spójnej teorii). Niedostatki teoretyczne politologii behawioralnej w tym zakresie wynikały nie tylko z genezy całej tej dziedziny (jako ruchu naukowego nastawionego początkowo bardziej na identyfikację niż na wyjaśnianie faktów społecznych), lecz również z ograniczonej dostępności danych, które można było badać – mając do dyspozycji wyrywkowe i nieporównywalne dane, trudno stworzyć spójną i uniwersalną podstawę teoretyczną ich analizy¹⁵. Dopiero trwająca od lat 90. rewolucja informatyczna, związana ze stałym poszerzaniem dostępu do danych politologicznych, w tym głosowań z wielu parlamentów, stała się katalizatorem dyskusji teoretycznej, rozpoczętej na dobre na początku XXI w.

Dyskusja ta ogniskuje się w wokół pytania o przyczyny różnic w spójności ugrupowań parlamentarnych w różnych krajach i systemach politycznych. Choć nie doprowadziła ona do stworzenia spójnej teorii eksplanacyjnej, to w jej toku wykrystalizowało się kilka zasadniczych podejść teoretycznych odnoszących się do zagadnień związanych ze spójnością ugrupowań parlamentarnych, przedstawionych pokrótce poniżej.

Wszystkie one bazują na pewnych (nie zawsze *explicite* sformułowanych) założeniach, które podsumować można następująco:

- partie polityczne (i ich emanacje parlamentarne) nie są (a w każdym razie – nie muszą być) jednolitymi aktorami politycznymi, istotnym miernikiem ich jednolitości jako aktorów jest spójność klubów parlamentarnych;
- zjawisko określane mianem spójności grup parlamentarnych jest obserwowalnym faktem społecznym;
- zjawisko to ma charakter uniwersalny, tzn. występuje we wszystkich krajach demokratycznych i we wszystkich systemach politycznych, w których parlament jest organem władzy;
- obserwacja i komparatystyczna analiza tego zjawiska w różnych systemach politycznych może prowadzić do uniwersalnych wniosków co do funkcjonowania parlamentaryzmu i demokracji w ogóle, choć prowadzenie badań porównawczych rodzi ogromne problemy metodologiczne;

¹⁵ Na temat „rewolucji behawioralnej” w politologii oraz problemów teoretycznych i metodologicznych z nią związanych zob. szerzej: J.K. Sokołowski, *W obronie pytania „po co?” Uwagi o znaczeniu filozofii polityki dla współczesnej teorii nauk politycznych*, [w:] *Wokół teorii stosunków międzynarodowych*, red. W. Mich, J. Nowak, Lublin 2012, s. 289 i nast.

- zjawisko to posiada określone (i różnorodne) przyczyny; możliwa jest identyfikacja zmiennych wykazujących istotną korelację ze zjawiskiem spójności parlamentarnej, a co za tym idzie – prowadzenie badań empirycznych w tym zakresie.

Omówione poniżej podejścia badawcze wyróżnione zostały właśnie ze względu na charakter zjawisk (i właściwą im metodologię badawczą), wśród których poszukuje się czynników wpływających na wzrost (lub spadek) spójności ugrupowań parlamentarnych w poszczególnych krajach lub w wymiarze uniwersalnym.

2.1. Podejście (neo)instytucjonalne

Podejście to opiera się na (w dużej mierze intuicyjnym) założeniu, że *institutions matter*, tj. że określone rozwiązania prawno-instytucjonalne stymulują zbiorowe zachowania ludzkie, wpływają na przekonania oraz kreowanie norm społecznych, przy jednocześniej „endogenności” tych instytucji, rozumianej jako ich zależność od warunków, w których powstały¹⁶. Instytucjonalna analiza spójności grup parlamentarnych rozwija się obecnie w trzech kierunkach:

- porównywania spójności w odniesieniu do podstawowych rozwiązań ustrojowych (ustrój prezydencki i gabinetowy, unitarny i federalny);
- analizy sposobu funkcjonowania parlamentu, a zwłaszcza jego instytucji wewnętrznych, oddziałujących na parlamentarzystów w trakcie kadencji, jako czynników wpływających na spójność;
- analizy instytucji zewnętrznych wobec parlamentu, mających znaczenie dla spójności, chodzi tu zwłaszcza o system wyborczy i zasady funkcjonowania partii politycznych.

W odniesieniu do modelu relacji egzekutywa–legislatywa szereg badań wskazuje na silniejszą fragmentację partii politycznych w systemach prezydenckich, skutkującą koniecznością budowania koalicji *ad hoc* dla poszczególnych projektów legislacyjnych inicjowanych przez władzę wykonawczą (prezydenta)¹⁷. Ustalenia te doprowadziły nawet do postawienia tezy o zasadniczej zależności pomiędzy siłą władzy wykonawczej a siłą partii politycznych w systemie politycznym¹⁸. Drugi podstawowy wymiar ustrojowy, który może wpływać na zachowanie partii, to federalna struktura państwa (bądź jej brak): w państwach federalnych większa jest liczba konfliktów wewnątrzpartyjnych

¹⁶ Związły (i krytyczny) przegląd założeń tzw. nowego instytucjonalizmu (neoinstytucjonalizmu) zob.: A. Przeworski, *Institutions Matter?*, „Government and Opposition” 2004, Vol. 39, nr 2, s. 527-540, [online] <http://dx.doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00134.x> oraz podane tamże obszerne odesłania do literatury przedmiotu.

¹⁷ Zob.: D. Diermeier, T.J. Feddersen *Cohesion in Legislatures and the Vote of Confidence Procedure*, „American Political Science Review” 1998, Vol. 92, nr 3, s. 611-622, [online] <http://dx.doi.org/10.2307/2585484>; T. Persson, G. Tabellini, *The Economic Effects of Constitutions*, Cambridge (Mass.) 2003; M.S. Shugart, *The Inverse Relationship between Party Strength and Executive Strength. A Theory of Politicians' Constitutional Choices*, „British Journal of Political Science” 1998, Vol. 28, nr 1, s. 1-29, [online] <http://dx.doi.org/10.1017/S0007123498000088>; S. Bowler, D.M. Farrell, R.S. Katz, *Party Cohesion...*

¹⁸ Por. zwł.: M.S. Shugart, *The Inverse Relationship...*

na arenie narodowej, co – jak się wydaje – ujemnie wpływa na spójność klubów w parlamencie federalnym¹⁹. Obydwie powyższe konstatacje nie zostały jak dotąd bezdyskusyjnie zaakceptowane, w szczególności kwestionowane są tezy dotyczące wpływu federalizmu na system partyjny²⁰.

Badacze instytucji wewnątrzparlamentarnych podkreślają z kolei, że na spójność klubów wpływają przede wszystkim rozwiązania instytucjonalne dotyczące funkcjonowania organów parlamentu, przy czym mogą być one traktowane wąsko lub szeroko. W wymiarze węższym chodzi tu o instrumenty, poprzez które uzyskać można wpływ na dobór kwestii poddawanych pod głosowanie, czyli kontrolę nad agendą parlamentarną (*agenda control*). Kontrola agendy zapewnia możliwość poddawania pod głosowanie takich kwestii, które nie wywołają podziałów w ugrupowaniu sprawującym kontrolę, ewentualnie wywołają podział, ale w obozie przeciwników politycznych. W tym ujęciu *agenda control* stawiana jest przez niektórych obok dyscypliny i zgodności jako równorzędny z nimi czynnik wpływający na spójność klubów²¹. Jako „wewnątrzparlamentarny” czynnik wpływu o charakterze instytucjonalnym przedmiotem badań była również instytucja wotum nieufności (zwłaszcza w połączeniu z głosowaniem legislacyjnym w postaci wzorowanej na art. 49 konstytucji V Republiki)²², łączona przez niektórych z szerszym modelem relacji egzekutywa–legislatywa²³. Stosunkowo rzadkie wykorzystywanie tej instytucji w systemach politycznych utrudnia jednak budowanie w odniesieniu do niej modeli mających wartość porównawczą²⁴.

Ostatni z nurtów podejścia neoinstytucjonalnego koncentruje się na czynnikach zewnętrznych wobec parlamentu, w szczególności wskazując na system wyborczy jako główny punkt odniesienia w analizie zjawiska spójności klubów parlamentarnych. Podejście to wyróżnia się zarówno stosunkowo klarownie sformułowaną podstawą teoretyczną, jak i specyficznym „europejskim” nastawieniem. To ostatnie wynika z faktu, że wpływ partii politycznych na funkcjonowanie parlamentu jest szczególnie wyraźny w dominującym w krajach europejskich systemie gabinetowym, w którym od spójności klubów parlamentarnych bezpośrednio zależy trwanie rządu i możliwość realizowania przez niego polityki. Stąd też analiza związku pomiędzy ordynacją wyborczą a spójnością klubów wpisuje się w ugruntowaną tradycję badań nad relacją systemu wyborczego

¹⁹ S.P. Mainwaring, *Rethinking Party Systems in the Third Wave of Democratization. The Case of Brazil*, Stanford 1999; K. Weyland, *Democracy without Equity. Failures of Reform in Brazil*, Pittsburgh 1996, *Pitt Latin American Series*.

²⁰ Por.: A.Ch. Figuereido, F. Limongi, *Presidential Power, Legislative Organization, and Party Behavior in Brazil*, „Comparative Politics” 2000, Vol. 32, nr 2, s. 151-170.

²¹ Zob.: J.M. Carey, *Competing Principals...*, s. 93.

²² G.W. Cox, *The Efficient Secret. The Cabinet and the Development of Political Parties in Victorian England*, Cambridge–New York 1987, *Political Economy of Institutions and Decisions*; D. Diermeier, T.J. Feddersen, *Cohesion in Legislatures...*; J. Huber, *The Vote of Confidence in Parliamentary Democracies*, „American Political Science Review” 1996, Vol. 90, nr 2, s. 269-282, [online] <http://dx.doi.org/10.2307/2082884>.

²³ D. Diermeier, T.J. Feddersen, *Cohesion in Legislatures...*

²⁴ Por. krytyka w: J.M. Carey, *Competing Principals...*, s. 94.

do systemu partyjnego oraz nad funkcjonowaniem koalicji. Ta okoliczność znacząco przyczyniła się do szybkiego w ostatnim czasie rozwoju europejskich badań nad spójnością, dzięki czemu głównym ich przedmiotem przestał być – jak to było wcześniej – amerykański Kongres.

W kontekście systemu wyborczego funkcjonowanie deputowanego w parlamencie postrzegać można przez pryzmat relacji mocodawcy i agenta (*principal-agent problem*), a co za tym idzie – jako problem odpowiedzialności politycznej deputowanych²⁵. Mocodawcą parlamentarzysty są – jeśli przyjmiemy zasadę reprezentacji za konstytutywny element państwa demokratycznego – przede wszystkim wyborcy. Aby jednak mogli oni pociągnąć do odpowiedzialności politycznej indywidualnego deputowanego, muszą mieć możliwość wyrażenia takiej woli w wyborach. Jeżeli zaś ordynacja wyborcza – czy to przez bezpośrednie regulacje (system list zamkniętych), czy to przez zdominowaną partyjnie procedurę nominacji kandydatów – realizacji takiej bezpośredniej odpowiedzialności nie zapewnia, wówczas pozostaje tylko „odpowiedzialność zbiorowa”, poprzez odmowę poparcia partii, z której wywodzi się deputowany. W tym drugim przypadku jego bezpośrednim mocodawcą staje się więc partia, mogąca egzekwować odpowiedzialność deputowanego za brak podporządkowania się dyscyplinie klubowej poprzez odmowę ponownego umieszczenia go na liście; wyborcy mogą wówczas realizować mechanizm odpowiedzialności politycznej jedynie pośrednio.

Korzystając z tych założeń, podjęto m.in. próby klasyfikowania systemów wyborczych, dzieląc je na upartyjniowane i spersonalizowane²⁶, w oparciu o identyfikację czynników stymulujących konkurencję wewnątrzpartyjną, wśród których wyróżnia się: kontrolę listy wyborczej (kto ma decydujący wpływ na jej ułożenie), „kumulację głosów” (czy głos oddany na jednego kandydata wpływa dodatnio na wynik całej listy, a więc i na wynik innych kandydatów) oraz sposób głosowania (listy zamknięte, otwarte, z możliwością wskazania jednego bądź kilku kandydatów). Dotychczasowe wyniki wskazują na zależność pomiędzy stopniem upartyjniowania systemu wyborczego a spójnością klubów parlamentarnych, choć wskazać należy, że poszczególni badacze dochodzili niekiedy do radykalnie odmiennych rezultatów²⁷. Niemniej jednak ten właśnie kierunek badań wydaje się bardzo obiecujący ze względu na potencjał komparatystyczny: stosowane zmienne są stosunkowo uniwersalne i dają szansę na osiągnięcie w przyszłości wiarygodnych wyników porównawczych²⁸.

²⁵ Zob.: tenże, *Legislative Voting and Accountability*, Cambridge–New York 2009, *Cambridge Studies in Comparative Politics*.

²⁶ Tenże, M. Shugart, *Incentives to Cultivate a Personal Vote. A Rank Ordering of Electoral Formulas*, „Electoral Studies” 1995, Vol. 14, nr 4, s. 417-439, [online] [http://dx.doi.org/10.1016/0261-3794\(94\)00035-2](http://dx.doi.org/10.1016/0261-3794(94)00035-2).

²⁷ Por. np.: U. Sieberer, *Party Unity in Parliamentary Democracies. A Comparative Analysis*, „Journal of Legislative Studies” 2006, Vol. 12, nr 2, s. 150-178, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/13572330600739413>, według którego systemy o niskim i średnim poziomie upartyjniowania kreowały kluby parlamentarne o wyższej spójności niż systemy spersonalizowane. W późniejszej o rok pracy John M. Carey doszedł do wniosków przeciwnych. Por.: J.M. Carey, *Competing Principals...*, s. 93.

²⁸ Na temat problemów związanych z konstruowaniem zmiennych mających zastosowanie do badań porównawczych zob.: U. Sieberer, *Party Unity...*

Zaprezentowane powyżej podejścia badawcze klasyfikować można łącznie jako „neoinstytucjonalne” ze względu na zbieżne założenia ogólne. Nie sposób nie zauważyć jednak, że brakuje im wspólnego, spójnego programu teoretycznego, co wynika ze wspomnianej na wstępie genezy całej dyscypliny, wciąż jeszcze koncentrującej się głównie na indukcyjnym poszukiwaniu podstawowych zależności, a nie na budowaniu ogólnych modeli eksplanacyjnych. Próby skonstruowania bardziej uniwersalnych założeń teoretycznych są jednak podejmowane. Za stosunkowo najbardziej obiecującą uznać można teorię „konkurujących mocodawców” (*competing principals*) zaproponowaną przez Johna Careya²⁹. Zakłada ona, że z reguły wskazać możemy więcej niż jeden podmiot wpływający na zachowanie deputowanego w parlamencie, zatem podmioty te „konkurują” o jego głos, używając dostępnych im zasobów. Oprócz dwóch głównych mocodawców, czyli wyborców i lidera partii (których wpływ może być mierzony w odniesieniu do roli, jaką ich zasoby odgrywają dla reelekcji deputowanego), w grę wchodzić mogą wszelkie podmioty dysponujące zasobami niezbędnymi do reelekcji (głosy, zaplecze polityczne, finanse). W tak skonstruowanym modelu uwzględniany jest również prezydent oraz uczestnictwo danej partii w sprawowaniu władzy, jednakże nie przez pryzmat relacji legislatura–egzekutywa, lecz przez pryzmat dostępu do kluczowych zasobów: prezydent, niezależnie od formalnej pozycji ustrojowej, może stać się mocodawcą (grupy) parlamentarzystów, jeżeli dysponuje własnym potencjałem politycznym, wynikającym przede wszystkim z bezpośredniej elekcji³⁰. Ten element teorii Careya wydaje się szczególnie interesujący z perspektywy polskiego systemu politycznego, w którym potencjalnymi mocodawcami parlamentarzysty są zarówno lider partii (ze względu na system nominowania kandydatów na listy wyborcze), jak i wyborcy (gdyż polska ordynacja przewiduje system list otwartych) i wreszcie – prezydent, posiadający samodzielną pozycję polityczną i bazę wyborczą.

2.2. Podejście motywacyjne i socjologiczne

Teoretyczne propozycje tego nurtu dają się sklasyfikować łącznie, gdyż trudno wytyczyć precyzyjną granicę pomiędzy jednym a drugim. Wspólną ich cechą stanowi niewątpliwie dążenie do poznania motywacji deputowanych wpływającej na ich spójne bądź niespójne zachowanie w grupie parlamentarnej, przy czym sposób definiowania potencjalnych czynników motywacyjnych może mieć charakter bardziej psychologiczny (przekonania, osobiste korzyści) lub bardziej społeczny (normy i wzorce zachowań w obrębie klubu, system sankcji). Uogólniając, można powiedzieć, że podejście motywacyjne koncentruje się na badaniu zjawiska zgodności deputowanych, zaś podejście socjologiczne dąży do opisu i wyjaśnienia ich dyscypliny (choć nie w każdym przypadku podział taki będzie trafny, gdyż obydwa podejścia często przenikają się w poszczególnych aspektach).

Podejście *stricte* motywacyjne kładzie nacisk na indywidualnego deputowanego i koncentruje się na próbach ustalenia, czy i w jakim stopniu spójność klubów parla-

²⁹ Zob.: J.M. Carey, *Competing Principals...*

³⁰ Por.: *tamże*, s. 95.

mentarnych wynika z posiadania przez ich członków wspólnej motywacji do zajęcia określonego stanowiska³¹. Motywacja ta – według przedstawicieli nurtu – wynikać może z dwóch głównych czynników: *zgodności poglądów* (*party agreement*)³² i *lojalności* (*loyalty*). Z tych dwóch (nie)zgodność poglądów deputowanego z linią partyjną (*dissent, party disagreement*) może manifestować się w różny sposób, niekoniecznie poprzez głosowanie niezgodne z większością klubu (jeśli lojalność deputowanego będzie silniejsza niż jego niezgodność poglądów)³³.

Badacze zakładają, że pomiędzy zgodnością a lojalnością zachodzi pewna relacja, której natura jest możliwa do ustalenia. Ponadto, przy założeniu, że obydwa te czynniki są mierzalne, ich zestawienie ze wskaźnikiem spójności może pozwolić na ustalenie „stopnia lojalności bez przekonania”, według schematu:

- wysoka niezgodność poglądów + spójne głosowanie → wysoka lojalność
- umiarkowana niezgodność poglądów + niespójne głosowanie → niska lojalność.

Zgodność poglądów deputowanego z linią partyjną analizowana jest na dwa sposoby: „obiektywnie”, poprzez tzw. analizę przestrzeni ideologicznej głosowań (*spatial voting analysis*)³⁴, oraz „subiektywnie”, poprzez badania ankietowe deputowanych, przy czym te ostatnie wykorzystywane być mogą również do badań dowolnych czynników wpływających na ich lojalność³⁵.

Metoda „obiektywna” pozwala z dużą dokładnością ustalić stopień rozbieżności między poglądami deputowanego a większością partii, jednakże tylko na podstawie sytuacji, w których zagłosował on inaczej niż większość klubowych kolegów. W ten sposób mierzona jest zatem nie tyle niezgodność, ile raczej nielojalność będąca z dużym prawdopodobieństwem rezultatem niezgodności. Dla „uchwycenia” lojalności konkretnego deputowanego metoda ta może być przydatna niejako pomocniczo, jeżeli – znając jego pozycję w przestrzeni ideologicznej jego partii – poddamy analizie głosowania, w których jego poglądy musiały odbiegać od większości klubu, a p o m i m o t o zagłosował on w nich zgodnie z linią partyjną. Metodologia ta ma duży walor praktyczny dla prognozowania lojalności poszczególnych deputowanych.

³¹ Promotorem i w dużej mierze twórcą tego podejścia jest Christopher J. Kam. Zob. jego fundamentalną niedawną pracę: *Party Discipline and Parliamentary Politics*, Cambridge 2009.

³² Zgodność poglądów (preferencji) jako decydujący czynnik wpływający na zachowanie deputowanego po raz pierwszy opisana została empirycznie przez Keitha Krehbiela. Zob.: K. Krehbiel, *Where's the Party?*, „British Journal of Political Science” 1993, Vol. 23, nr 2, s. 235-266.

³³ Por. założenia teoretyczne Hirschmana wykorzystane do konstrukcji pojęcia *party dissent*: A.O. Hirschman, *Exit, Voice, and Loyalty. Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*, Cambridge (Mass.) 1970.

³⁴ Zob. w literaturze polskiej: G. Lissowski, *Wprowadzenie do przestrzennej teorii głosowania*, „Studia Socjologiczne” 2003, t. 168, z. 1, s. 9-37; M. Jasiński, *Przestrzeń ideologiczna oparta na politycznych faktach*, „Decyzje” 2012, nr 17, s. 5-27 oraz podane tamże odesłania do obszernej literatury zachodniej.

³⁵ Por. np.: A. Skjæveland, *Party Cohesion in the Danish Parliament*, „The Journal of Legislative Studies” 2001, Vol. 7, nr 2, s. 35-56, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/714003872>; D. Willumsen, P. Öhberg, *Explaining Legislative Dissent in a Parliamentary Party Democracy. Sweden 2002 to 2011*, APSA 2012 Annual Meeting Paper, SSRN, [online] <http://ssrn.com/abstract=2107105>, 18 IX 2014.

Inne propozycje teoretyczne dotyczące motywacji uwzględniają kombinacje czynników osobistych i zewnętrznych (definiowanych czasami jako „egoistyczne” i „moralne”), jednakże zazwyczaj ograniczają się do testowania pojedynczej, zwykle dość arbitralnie skonstruowanej zmiennej, bez głębszej refleksji teoretycznej. Z bardziej interesujących wymienić można te odwołujące się do pojęcia socjalizacji deputowanego jako czynnika wpływającego na jego lojalność. Zmienną testowaną jako objaw socjalizacji jest przede wszystkim długość stażu parlamentarnego oraz doświadczenie polityczne na szczeblu lokalnym – w pierwszym wypadku długi staż poselski wzmacnia lojalność, w drugim wcześniejsze pełnienie funkcji lokalnych ją osłabia³⁶.

Badania nakierowane bardziej socjologicznie, próbując wiązać zjawisko spójności z dyscypliną jako narzędziem jej osiągania, obarczone są – jak dotąd – wysokim stopniem niepewności. Nawet uprawdopodobnienie, że w danej partii (klubie) funkcjonuje system sankcji lub zachęt czy też że zachodzi korelacja pomiędzy stopniem socjalizacji deputowanych a ich zachowaniem w głosowaniu, nie daje bowiem podstaw do przyjęcia, że rzeczywiście to właśnie są przyczyny spójnego głosowania danej grupy.

Przedstawione powyżej założenia stosowane w analizie zgodności deputowanych mogą budzić zastrzeżenia. W badaniach behawioralnych nad parlamentaryzmem w zasadzie za aksjomat uznaje się twierdzenie, że podstawową motywację deputowanego determinuje pragnienie wybrania na następną kadencję³⁷. Lojalność (jakkolwiek zdefiniowana, z tym też są kłopoty) czy zgodność poglądów są tu czynnikami drugorzędnymi, większość badaczy za znacznie ważniejsze uważa dążenie do uzyskania wpływu na politykę publiczną oraz korzyści związane z karierą polityczną (przy czym to pierwsze jest uzależnione od osiągnięcia tego drugiego)³⁸. Okoliczność, że badania nad motywacją nie uwzględniają tych czynników, sprzyja dominacji podejścia neo-instytucjonalnego. To ostatnie bowiem odwołuje się przede wszystkim to „aksjomatu egoistycznego”, jakim jest założenie, że każdy deputowany dąży do maksymalizacji swoich osobistych korzyści, te zaś dają się zobrazować w postaci zajmowanych przez niego stanowisk, liczby reelekcji i tym podobnych zdarzeń, które mogą być potraktowane jako kwantyfikowalna zmienna.

³⁶ Por. co do stażu parlamentarnego: Ch.J. Kam, *Party Discipline...*, s. 156-162; D. Willumsen, *Understanding Parliamentarians' Attitudes to Party Unity. A Study of the Nordic Countries*, 2010 niepubl. (dostępne prywatnie). Co do funkcji lokalnych zob.: M. Tavits, *The Making of Mavericks. Local Loyalties and Party Defection*, „Comparative Political Studies” 2009, Vol. 42, nr 6, s. 793-815, [online] <http://dx.doi.org/10.1177/0010414008329900>.

³⁷ Twierdzenie to jako pierwszy wysunął – i przekonująco uzasadnił – David R. Mayhew w fundamentalnej pracy *Congress. The Electoral Connection*, New Haven 1974, *Yale Studies in Political Science*, 26 (wyd. 2, New Haven–London 2004).

³⁸ Por.: K. Strøm, *A Behavioral Theory of Competitive Political Parties*, „American Journal of Political Science” 1990, Vol. 34, nr 2, s. 565-598, [online] <http://dx.doi.org/10.2307/2111461>; U. Sieberer, *Behavioral Consequences of Mixed Electoral Systems. Deviating Voting Behavior of District and List MPs in the German Bundestag*, „Electoral Studies” 2010, Vol. 29, nr 3, s. 484-496, [online] <http://dx.doi.org/10.1016/j.electstud.2010.04.012> oraz podana tamże literatura.

3. SPÓJNOŚĆ POLSKICH UGRUPOWAŃ PARLAMENTARNYCH

Pierwsze badania nad spójnością ugrupowań parlamentarnych w Polsce przeprowadzone zostały w 2008 r. i objęły okres od III do V kadencji Sejmu włącznie³⁹. Aktualnie znane są wskaźniki spójności dla najważniejszych polskich ugrupowań parlamentarnych do VII kadencji włącznie⁴⁰ i na ich podstawie możliwe jest wskazanie kilku cech charakteryzujących polskie kluby parlamentarne:

- spójność polskich klubów ma stosunkowo wysoki poziom (CI powyżej 0,9 w przypadku wszystkich klubów „liczących się” na scenie politycznej);
- zauważalna jest tendencja do wzrostu spójności wszystkich ugrupowań, co wskazuje na rosnącą rolę partii politycznych i stabilizację systemu politycznego;
- kluby uczestniczące w sprawowaniu władzy są spójniejsze niż kluby opozycyjne;
- spośród pozostałych graczy parlamentarnych PSL wyróżnia się swoją relatywnie niską (choć z kadencji na kadencję rosnącą) spójnością.

Ustalenia te wskazują na wysoki poziom upartyjnienia polskiego parlamentaryzmu i sugerują, że mocodawcą polskiego posła jest przede wszystkim kierownictwo jego partii, nie zaś elektorat (zwłaszcza w przypadku dwóch głównych graczy, PO i PiS); teza ta jednak wymaga weryfikacji empirycznej.

Badania nad charakterem spójności polskich klubów poselskich oraz czynnikami na nią wpływającymi znajdują się obecnie na etapie początkowym. Jak dotąd nie analizowano jeszcze w Polsce relacji pomiędzy zachowaniem posłów a wskazanymi w niniejszej pracy czynnikami uważanymi za oddziałujące na spójność klubów. Niewątpliwie jednak przyszli badacze tego zjawiska będą musieli uwzględnić pewną istotną – i specyficzną dla Polski – okoliczność. Mianowicie, głosowania poselskie udostępniane przez Ośrodek Informatyki Kancelarii Sejmu obejmują niezwykle szeroki zakres danych, oferując możliwość ustalenia stanowiska zajętego przez konkretnego posła w każdym głosowaniu. Nie jest to praktyka powszechna, gdyż na całym świecie tylko około dwudziestu parlamentów umożliwia identyfikację imienną dowolnego głosowania⁴¹. O ile jednak tak wysoka transparentność polskich parlamentarzystów zasługuje na uznanie z punktu widzenia standardów demokracji, o tyle badaczowi zachowań legi-

³⁹ Zob.: W. Słomczyński i in., *Spójność...*

⁴⁰ Zob.: J.K. Sokołowski, D. Stoliczka, *Cohesion of Parliamentary Groups in Poland, 1997-2013*, CBIP UJ Research Paper 1/2013, [online] <http://www.cbip.uj.edu.pl/projekty/spojnosc>, 18 IX 2014.

⁴¹ Podaję za: S. Hug, *Selection Effects in Roll Call Votes*, „British Journal of Political Science” 2010, Vol. 40, nr 1, s. 227, [online] <http://dx.doi.org/10.1093/pan/mpg014>. Zestawienie poszczególnych parlamentów i porównanie ich transparentności znajduje się w appendyksie do artykułu, dostępnym na stronie: <http://journals.cambridge.org/action/displayJournal?jid=JPS>, przy czym sam autor zastrzega, że opracowanie to ma charakter roboczy i nie zostało dostatecznie zweryfikowane (co potwierdza fakt, że polski Sejm nie został przez niego umieszczony wśród dwudziestu parlamentów udostępniających całość głosowań). Wśród krajów, których parlamenty udostępniają imienne wyniki wszystkich głosowań, Hug wymienia następujące: Fidżi, Finlandia, Węgry, Indie, Irlandia, Japonia, Kenia, Liban, Luksemburg, Malta (z zastrzeżeniami), Mauritius, Monako, Nowa Zelandia, RPA, Szwecja, Tunezja, Wielka Brytania, USA, Vanuatu, Zambia.

slacyjnych przysparza ona tyleż radości, co zmartwień: wśród zarejestrowanych imiennych wyników głosowań znajdują się tysiące kompletnie nieważnych rozstrzygnięć, niewywołujących żadnego konfliktu politycznego. Ich obecność wpływa na wzrost spójności każdego ugrupowania i deformuje jej uśredniony obraz, rodząc dodatkowe trudności metodologiczne. Dla uzyskania „prawdziwego” obrazu spójności parlamentarnej większe znaczenie bowiem mają te głosowania, w których poselska lojalność jest wystawiana na próbę poprzez konieczność zajęcia stanowiska w kwestii, w której „konkurujący mocodawcy” posła (używając określenia Careya) mają rozbieżne oczekiwania. Zagadnienie zróżnicowanej selekcji danych w poszczególnych parlamentach jest zresztą problemem uniwersalnym i zasadniczo utrudnia zarówno dokonywanie ustaleń faktycznych w poszczególnych krajach, jak i – zwłaszcza – prowadzenie badań komparatystycznych w tej dziedzinie⁴². Niewątpliwie zatem jednym z pierwszych zadań stojących przed przyszłymi badaczami spójności poselskiej w Polsce będzie opracowanie kryteriów kategoryzacji i selekcji głosowań sejmowych.

4. PODSUMOWANIE

Analiza zjawiska spójności parlamentarnej stanowi dynamicznie rozwijający się dział badań nad parlamentaryzmem, a jako obszar badawczy podlegała ewolucji, którą można uznać za charakterystyczną dla całej empirycznie zorientowanej politologii. We wczesnym okresie badania nad spójnością sprowadzały się do indukcji reguł, prowadzonej bez głębszej refleksji teoretycznej. Obserwowalne na gruncie jednego kraju zależności nie mogły być przedmiotem badań porównawczych z uwagi na skąpy zakres danych i niemożność konstruowania porównywalnych zmiennych; pozwoliły jednak sformułować tezy o dużym znaczeniu dla zrozumienia funkcjonowania poszczególnych systemów parlamentarnych⁴³. Gwałtowny rozwój informatyczny i wzrost dostępności danych, jaki miał miejsce na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia, otworzył pole dla komparatystyki, a to z kolei pobudziło refleksję teoretyczną. Nie doprowadziła ona jeszcze do sformułowania spójnych modeli wyjaśniających, jednakże niektóre z zaproponowanych koncepcji – zwłaszcza teoria konkurujących mocodawców i próby zdefiniowania zależności pomiędzy spójnością parlamentarną a elementami systemu wyborczego – mogą prowadzić w przyszłości do powstania modeli mających uniwersalne zastosowanie do opisu systemów politycznych.

⁴² Zob.: S. Hug, *Selection Effects...*; oraz na temat selekcji danych w badaniach porównawczych: tenże, *Selection Bias in Comparative Research. The Case of Incomplete Data Sets*, „Political Analysis” 2003, Vol. 11, nr 3, s. 255-274, [online] <http://dx.doi.org/10.1093/pan/mpg014>.

⁴³ Przede wszystkim w odniesieniu do Kongresu Stanów Zjednoczonych, składającego się – mimo formalnej dwupartyjności – z czterech-pięciu frakcji, tworzących bloki w zależności od ich stosunku do polityki publicznej. Por. klasyczne prace: W.E. Miller, D.E. Stokes, *Constituency Influence in Congress*, „American Political Science Review” 1963, Vol. 57, nr 1, s. 45-56, [online] <http://dx.doi.org/10.2307/1952717>; J. Turner, *Party and Constituency. Pressures on Congress*, Baltimore 1951, *Johns Hopkins University Studies in Historical and Political Science*, ser. 59, 1.

BIBLIOGRAFIA

- Born R., Nevison Ch., *The „Agreement Level” Measure, and the Rice Index of Cohesion Revisited*, „American Journal of Political Science” 1974, Vol. 18, nr 3.
- Bowler S., Farrell D.M., Katz R.S., *Party Cohesion, Party Discipline, and Parliaments*, [w:] *Party Discipline and Parliamentary Government*, red. ciż, Columbus 1999, *Parliaments and Legislatures Series*.
- Carey J.M., *Competing Principals, Political Institutions, and Party Unity in Legislative Voting*, „American Journal of Political Science” 2007, Vol. 51, nr 1, [online] <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-5907.2007.00239.x>.
- Carey J.M., *Legislative Voting and Accountability*, Cambridge–New York 2009, *Cambridge Studies in Comparative Politics*.
- Carey J.M., Shugart M., *Incentives to Cultivate a Personal Vote. A Rank Ordering of Electoral Formulas*, „Electoral Studies” 1995, Vol. 14, nr 4, [online] [http://dx.doi.org/10.1016/0261-3794\(94\)00035-2](http://dx.doi.org/10.1016/0261-3794(94)00035-2).
- Cox G.W., *The Efficient Secret. The Cabinet and the Development of Political Parties in Victorian England*, Cambridge–New York 1987, *Political Economy of Institutions and Decisions*.
- Diermeier D., Feddersen T.J., *Cohesion in Legislatures and the Vote of Confidence Procedure*, „American Political Science Review” 1998, Vol. 92, nr 3, [online] <http://dx.doi.org/10.2307/2585484>.
- Figuereido A.Ch., Limongi F., *Presidential Power, Legislative Organization, and Party Behavior in Brazil*, „Comparative Politics” 2000, Vol. 32, nr 2.
- Hazan R.Y., *Does Cohesion Equal Discipline? Towards a Conceptual Delineation*, „Journal of Legislative Studies” 2003, Vol. 9, nr 4, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/1357233042000306227>.
- Hirschman A.O., *Exit, Voice, and Loyalty. Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*, Cambridge (Mass.) 1970.
- Hix S., Noury A.G., Roland G., *Power to the Parties. Cohesion and Competition in the European Parliament, 1979-2001*, „British Journal of Political Science” 2005, Vol. 35, nr 2, [online] <http://dx.doi.org/10.1017/S0007123405000128>.
- Huber J., *The Vote of Confidence in Parliamentary Democracies*, „American Political Science Review” 1996, Vol. 90, nr 2, [online] <http://dx.doi.org/10.2307/2082884>.
- Hug S., *Selection Bias in Comparative Research. The Case of Incomplete Data Sets*, „Political Analysis” 2003, Vol. 11, nr 3, [online] <http://dx.doi.org/10.1093/pan/mpg014>.
- Hug S., *Selection Effects in Roll Call Votes*, „British Journal of Political Science” 2010, Vol. 40, nr 1, [online] <http://dx.doi.org/10.1017/S0007123409990160>.
- Jasiński M., *Przestrzeń ideologiczna oparta na politycznych faktach*, „Decyzje” 2012, nr 17.
- Kam Ch.J., *Party Discipline and Parliamentary Politics*, Cambridge 2009.
- Krehbiel K., *Where's the Party?*, „British Journal of Political Science” 1993, Vol. 23, nr 2.
- Lissowski G., *Wprowadzenie do przestrzennej teorii głosowania*, „Studia Socjologiczne” 2003, t. 168, z. 1.

- Mainwaring S.P., *Rethinking Party Systems in the Third Wave of Democratization. The Case of Brazil*, Stanford 1999.
- Mayhew D.R., *Congress. The Electoral Connection*, New Haven 1974, *Yale Studies in Political Science*, 26 (wyd. 2, New Haven–London 2004).
- Miller W.E., Stokes D.E., *Constituency Influence in Congress*, „American Political Science Review” 1963, Vol. 57, nr 1, [online] <http://dx.doi.org/10.2307/1952717>.
- Özbudun E., *Party Cohesion in Western Democracies. A Causal Analysis*, Beverly Hills 1970, *Sage Professional Papers in Comparative Politics*, 01-006.
- Party Discipline and Parliamentary Government*, red. S. Bowler, D.M. Farrell, R.S. Katz, Columbus 1999, *Parliaments and Legislatures Series*.
- Persson T., Tabellini G., *The Economic Effects of Constitutions*, Cambridge (Mass.) 2003, *Munich Lectures in Economics*.
- Przeworski A., *Institutions Matter?*, „Government and Opposition” 2004, Vol. 39, nr 2, [online] <http://dx.doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00134.x>.
- Rahat G., *Determinants of Party Cohesion. Evidence from the Case of the Israeli Parliament*, „Parliamentary Affairs” 2007, Vol. 60, nr 2, [online] <http://dx.doi.org/10.1093/pa/gsm003>.
- Rice S.A., *The Behavior of Legislative Groups. A Method of Measurement*, „Political Science Quarterly” 1925, Vol. 40, nr 1.
- Rice S.A., *Farmers and Workers in American Politics*, New York 1924, *Studies in History, Economics, and Public Law*, 253.
- Rice S.A., *Quantitative Methods in Politics*, New York 1928.
- Shugart M.S., *The Inverse Relationship between Party Strength and Executive Strength: A Theory of Politicians’ Constitutional Choices*, „British Journal of Political Science” 1998, Vol. 28, nr 1, [online] <http://dx.doi.org/10.1017/S0007123498000088>.
- Sieberer U., *Behavioral Consequences of Mixed Electoral Systems. Deviating Voting Behavior of District and List MPs in the German Bundestag*, „Electoral Studies” 2010, Vol. 29, nr 3, [online] <http://dx.doi.org/10.1016/j.electstud.2010.04.012>.
- Sieberer U., *Party Unity in Parliamentary Democracies. A Comparative Analysis*, „Journal of Legislative Studies” 2006, Vol. 12, nr 2, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/13572330600739413>.
- Skjæveland A., *Party Cohesion in the Danish Parliament*, „The Journal of Legislative Studies” 2001, Vol. 7, nr 2, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/714003872>.
- Słomczyński W. i in., *Spójność polskich ugrupowań parlamentarnych*, [w:] *Wybrane aspekty funkcjonowania Sejmu w latach 1997-2007*, red. J.K. Sokołowski, P. Poznański, Kraków 2008.
- Sokołowski J.K., *Metody ilościowe we współczesnych badaniach nad parlamentaryzmem*, „Annales UMCS. Sectio K: Politologia” 2009, Vol. 16.
- Sokołowski J.K., *W obronie pytania „po co?”. Uwagi o znaczeniu filozofii polityki dla współczesnej teorii nauk politycznych*, [w:] *Wokół teorii stosunków międzynarodowych*, red. W. Mich, J. Nowak, Lublin 2012.
- Sokołowski J.K., Stoliczka D., *Cohesion of Parliamentary Groups in Poland, 1997-2013*, CBIP UJ Research Paper 1/2013, niepubl., dostępny na zamówienie.
- Strøm K., *A Behavioral Theory of Competitive Political Parties*, „American Journal of Political Science” 1990, Vol. 34, nr 2, [online] <http://dx.doi.org/10.2307/2111461>.

- Tavits M., *The Making of Mavericks. Local Loyalties and Party Defection*, „Comparative Political Studies” 2009, Vol. 42, nr 6, [online] <http://dx.doi.org/10.1177/0010414008329900>.
- Turner J., *Party and Constituency. Pressures on Congress*, Baltimore 1951, *Johns Hopkins University Studies in Historical and Political Science*, ser. 59, 1.
- Weyland K., *Democracy without Equity. Failures of Reform in Brazil*, Pittsburgh 1996, *Pitt Latin American Series*.
- Willumsen D., *Understanding Parliamentarians' Attitudes to Party Unity. A Study of the Nordic Countries*, 2010, niepubl., dostępny prywatnie.
- Willumsen D., Öhberg P., *Explaining Legislative Dissent in a Parliamentary Party Democracy. Sweden 2002 to 2011*, APSA 2012 Annual Meeting Paper, SSRN, [online] <http://ssrn.com/abstract=2107105>.
- Wybrane aspekty funkcjonowania Sejmu w latach 1997-2007*, red. J.K. Sokołowski, P. Poznański, Kraków 2008.

Dr Jacek K. SOKOŁOWSKI – prawnik i politolog. Od 2012 r. kieruje Centrum Badań Ilościowych nad Polityką UJ, interdyscyplinarnym ośrodkiem badawczym powołanym w celu inicjowania i prowadzenia empirycznych badań nad prawem i polityką z zastosowaniem metodologii odwołującej się do nauk ścisłych, w szczególności analizy statystycznej i teorii gier.